

UDK 821.163.4(497.6)-31-09(049.6)

Primljeno: 18. 11. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Indira Durmić

ROMANESKNI DIJALOG SA HISTORIJOM U PROSTORU TRAUME

[Lejla Žujo-Marić, *Na rubovima vijeka: Svjedočenje kao poetički okvir bošnjačkog romana s tematikom iz rata (1992 – 1995)*, Univerzitet "Džemal Bijedić", Fakultet humanističkih nauka, Mostar, 2021]

Novija bosanskohercegovačka književnost u svojoj je cjelini, na određen način, ratna i međuratna. Od prvih romana s kraja devetnaestog stoljeća, pa sve do djela nastalih s kraja dvadesetog i početkom dvadeset i prvog stoljeća prisutne su teme rata, ratovanja, svjedočenja traume i traumatičnih iskustava, nacionalne mržnje, borbe za egzistenciju, progonstva i zala koje rat sa sobom nosi. U tom smislu sasvim je prirodna i pojava knjiga kakva je *Svjedočenje kao poetički okvir bošnjačkog romana sa ratnom tematikom* Lejle Žujo-Marić u kojoj autorica propituje koncepte svjedočenja unutar bošnjačkog romana s tematikom iz rata (1992-1995). U fokusu ovog istraživanja su teorijsko-metodološki i moralni problemi svjedočenja kao literarnog žanra autobiografske proze, pri čemu se autorica oslanja na teorije traume, teorije pamćenja i teorije svjedočenja, kao i naratologiju i teoriju romana.

Uz etnografske teme, kao što je pripovijedanje bosanskohercegovačkih prognanika i sudionika rata o osobnom iskustvu, te utjecaj recepcije i modusa posredovanja na dohvaćanje smisla pripovijedanja o traumatičnom iskustvu, autoricu zanimaju i drugi problemi na sjecištu antropologije, etnografije i naratologije, npr. na koji se način osobno traumatično iskustvo upisuje u povijesno pamćenje, koje su konvencije pred-

stavljanja i valorizacije osobnog traumatičnog iskustva – osobito odnos prema ratu – relevantne za pojedine zajednice i društva i njihovo re/interpretiranje povijesti?

Knjiga *Na rubovima vijeka* podijeljena je, ako izuzmemo uvod i zaključak, na četiri poglavlja u kojima autorica temeljito analizira i istražuje bošnjačke romane kojima je tematika iz ratnog perioda (1992-1995) u središtu pozornosti, a, ujedno je, i prva u svojoj vrsti i na ovu temu objavljena knjiga na bosanskohercegovačkom području. Fokus svih poglavlja knjige usmjeren je na moduse kulturalnog prevladavanja traumatskih iskustava i sposobnosti kako pojedinačnih, tako i kolektivnih identiteta da se suoče s neuralgičnim mjestima vlastite prošlosti. Nije tek uzgred istaći da je uobičajen način prevladavanja iskustva kolektivne traume suočenje s tragičnim događajima prošlosti. Na bosanskohercegovačkom prostoru, međutim, otvoreno i beskompromisno suočavanje s iskustvom traume je rijedak slučaj, a proces naknadne i neprekinute traumatizacije prošlosti se nastavlja.

Evidentno je da naši romanopisci teme nedavne prošlosti tretiraju na uglavnom lirski način odustajući od inscenacija kolektivnog zarad isticanja pojedinačne ljudske priče i tragične sudbine čovjeka u historijskim zbivanjima. U fokusu je i odnos društva prema onima koji su ratovali u ime njegovih ideala i koji su očigledni podsjetnik na prošlost, koja biva izložena reinterpretaciji. To je samo jedan aspekt produžene traume, a njen mainstream odvija se u dušama osoba koje su preživjele užase boravaka u koncentracionim logorima, progone, mučenja, masovne egzekucije, a sve to prolongira utjecaj i na generacije članova porodica rođene poslije rata koji je svojom okrutnošću nemilosrdno oživio potencijalnu bezgraničnost ljudskog zla u svijetu koji je uglavnom pristajao da to nijemo posmatra.

Historijski, kulturološki i teorijski okvir svjedočenja, kako nosi naziv drugo poglavlje knjige Lejle Žujo-Marić, nudi obilje poststrukturalističkih tumačenja pomoću kojih autorica prezentira na koji način funkcionira roman u kontekstu književnosti svjedočenja. Tema rata u književnosti sveprisutna je i neiscrpna. Ratna trauma sa sobom nosi potrebu da se ispriča vlastita, ali i tuđa priča. U tom smislu treće poglavlje ove naučne studije se logički naslanja na drugo. Figura moralnog svjedoka je ključna u diskursu svjedočenja, jer svjedok funkcionira kao pripovjedač, pri čemu književna upriličenja svjedočenja otvaraju prostor suočavanja sa različitim teorijskim agendama. S obzirom na to da, kada je u pitanju trauma, uvijek postoji višak koji se ne može simbolizirati, reprezentacija traume u umjetnosti postaje izrazito izazovna. Na tom tragu, autorica ističe da „romani dvadesetog vijeka u bošnjačkoj književnosti sjedinjuju u sebi iskustvo bošnjačke poezije, drame i pripovijetke portretirajući svog subjekta ne kao heroja, nego kao žrtvu ratova i totalitarnih

političkih režima uvijek dramski razdijeljenog između svog unutrašnjeg i vanjskog svijeta” (str. 85).

Posebno vrijedan dio knjige, ujedno i najobimniji po svojoj sadržini, jeste četvrto poglavlje u kojem autorica studiozno propituje i analizira romane: *Historija bolesti* (1994) Tvrtka Kulenovića, *Sličan čovjek* (1994) Irfana Horozovića, *Iščezavanje plavih jahača* (1995) Nermine Kurspahić, *Šehid* (1999) Zilhada Ključanina, *Sara i Serafina* (1999) i *Noćno vijeće* (2005) Dževada Karahasana, *Knjiga Adema Kahrimana* (2006) Nedžada Ibrišimovića, *Žene. Glasovi* (2005) Jasmine Musabegović.

(Post)ratno pismo bosanskohercegovačkih prostora samo po sebi simptom je jedne kolektivne traume. Imajući u vidu socijalnu, vremensku i prostornu konekciju kao temeljnu odrednicu, kategorija vremenoprostora najznačajniji je aspekt u analizi i ocjeni. „Prateći vanjske i unutarnje dimenzije vremena, moguće je govoriti o prostornim dihotomijama i podjelama na vanjska i unutarnja mjesta sa kojih se realizira svjedočenje o ratu. Za bošnjački roman s tematikom iz rata 1992–1995 veoma su važni i unutarnji prostori sa svojim izrazito simboličnim značenjima. Za razliku od prostora javnosti, ova mjesta su izraz fikcionalne prirode romana“ (str. 213). Taj svojevrsni „prostorni identitet“, bio on unutarnji ili vanjski, nositelj je autentičnih vrijednosti, kao što i dijalog sa historijom u „prostoru traume“ ne mogu zaobići etičke implikacije: „Poetika ovih romana zasniva se na svjedočenju koje nastaje kao književni izraz na ratno zlo jer umjetnost ne može biti distancirana u trenutku duboke moralne krize i rasapa temeljnih humanističkih vrijednosti pred kojima historija nema rješenje“ (str. 236-237)

Uzimajući u obzir da je jezik traume sklon repetitivnostima, u petom poglavlju autorica se usudila propitati odnos pjesničkog jezika i ratne traume, odnosno na koji način je jezik ratne traume poetiziran. U tom smislu upravo repetitivnost i simbolizacija predstavljaju dva ključna postupka poetizacije svjedočenja o ratnoj traumi.

Vremenski smješteni na rubove vijeka bošnjački romani s tematikom iz rata (1992–1995) čiji je poetski okvir svjedočenje pokazuju otvorenost, korespondiraju sa historijskim i publicističkim tekstovima, te sublimiraju glavne poetičke tokove evropskog romana, ostajući pri tome u vlastitoj tradiciji bosanskohercegovačkih poetičkih raskršća.

Knjiga Lejle Žujo-Marić studiozan je znanstveni prinos znanju o bošnjačkom romanu. Radi se o vrlo opsežnom djelu koje je fokusirano na dubinsku, teorijsko-interpretativnu prorađivanje romansiranja fenomena traume i svjedočenja u djelima koja su ne samo važno literarno svjedočanstvo, već i nezaobilazni izvori za kompleksno sagledavanje jednog tragičnog doba.

Adresa autorice
Author's address

Indira Durmić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet, doktorantica
durmic.indira71@gmail.com